

En kvinde i Berlin

Kvinden som krigsbytte

© Bo Torp Pedersen

"En kvinde i Berlin" er en vigtig film om et tabulagt kapitel af historien om Anden Verdenskrig. Den røde Hærs erobring af Berlin ved krigens slutning medførte ikke blot det nazistiske diktators fald, men også voldtægt og overgreb på talløse kvinder - i alle aldre - der blev betragtet som rimeligt krigsbytte for sejrherrene. I 1959 udkom for første gang - anonymt - en kvindelig journalists dagbog fra disse sidste dage af krigen i Berlin og de første dage af en tvetydig fred. Bogen blev negativt modtaget i Tyskland af to ganske forskellige grunde: For nogle var den udtryk for en skamløs degradering af tyske kvinder, for andre en ligeså skamløs bagvaskelse af Den røde Hær. Især i DDR var skildringen af den 'beskidte' krigsafslutning helt 'umulig', for her skulle Sovjetunionen til enhver tid hilses som befrierne. Begge indvendinger er urimelige, men først i 2003, da bogen blev genudgivet, blev den og dens vidnesbyrd anerkendt også i Tyskland selv. Forfatteren er stadig anonym, men bogen er ikke mindre sand af den grund, og nu er den altså forsøgt omsat til film.

Filmen koncentrerer sig om at vise 'den beskidte krig' i al dens gru og med alle dens paradokser. De kvinder, der overlever, lever hele tiden i frygten for nye overgreb og pludselig død. Filmen udmaler ikke unødigt eksempler på overgreb, brutalitet og fornedrelse; tværtimod er filmen måske så diskret, at vi nok forstår, men ikke oplever gruen særlig stærkt. Når vi ser øjeblikke af sær munterhed eller positivt samvær, er det dog ofte med en fornemmelse for, hvor hurtigt den situation kan vendes til rædsel og død. I denne beskidte krig er kvinderne de nederste i en pyramide af ofre, som Joachim Kurz har udtrykt det i KinoZeit.

For den tyske befolkning er der tale om ren og skær overlevelseskamp i Berlins ruiner: Hvordan skaffe sig en smule at spise, så man kan udstå hungeren? Hvordan undgå eller i det mindste overleve de sovjetiske soldaters vilkårlige overgreb? For kvinderne synes det eneste udvej at være i én eller anden forstand at 'acceptere' overgrebene. De bliver en slags tvangsprostituerede. For den sejrende,

hævnerrige sovjethær er alt berettiget krigsbytte, også kvinderne, og filmen lader betegnende én af soldaterne udbryde, i en blanding af forundring og begejstring, at Berlin er ét stort bordel.

Filmen slutter sig til den nye, klarsynede historieskrivning (Antony Beavor, Norman Davies, osv.) og til andre personlige vidnesbyrd (f. eks. Wolfgang Leonhard). Nu er det ikke tom koldkrigsretorik, nu er det begrundet, at Sovjetunionen ikke kun i al hæderlighed ville befri verden for det nazistiske diktatur; Stalin ønskede også at erobre så meget som muligt af Europa og at erobre Berlin, inden Vestmagtens tropper nåede frem. I denne krigsafslutning blev ingen skånet. Sovjetiske soldater blev pisket frem og blev kanonføde i Den røde Hærs forcerede fremstød; politisk taktik var overordnet militære strateg og hensyn til tabstal.

Hovedpersonen er en tvetydig skikkelse. I en kort prolog ser vi journalisten som ét af disse 'letlevende', privilegerede mennesker, der nyder tilværelsen, mens det går godt for den tyske hær i angrebskrigen mod det øvrige Europa. Hvad mere er, hun synes ikke at nå den erkendelse, som Hitlers sekretær Traudl Junge nåede, nemlig at hun burde have indset sandheden langt tidligere. Her er ingen sådan selverkendende epilog som i "Das Untergang". Her går vi direkte fra 'det søde liv' til kampen for overlevelse i ruinerne - og forlader hovedpersonen igen ligeså abrupt.

Filmen gør det ikke let at moralisere over den fortalte historie. Vil man bebrejde kvinderne, at de på forskellig måde simpelt hen forsøgte at overleve? Skulle det være moralsk 'bedre' at tage sit eget liv og vælge en form for martyrolle end at gøre alt for at overleve og dermed tage del i det efterfølgende samfundsliv? Skal man forsvare eller anklage de menige sovjetiske soldater, som havde bevidnet den tyske hærs uhyrlige overgreb på deres familier, venner osv., og som derfor bærer på et dybt raseri mod den tyske nation - et raseri som kan bryde ud i primitiv hævntørst. Men man kan anklage hærledelsen og den politiske ledelse, fordi den ikke greb ind imod overgrebene, men snarere opmuntrede til dem.

Hvis filmen har et budskab ud over selve det at skildre den beskidte krig i al dens sammensatte grusomhed, må det være dette, at én uret, én syndflod af overgreb, ganske vist kan forårsage en ny syndflod af overgreb og uret, men det retfærdiggør ikke den nye uret. Man må sige, at den del af den tyske befolkning, der efter at have lidt under nazismen og nazismens krig også mod sit eget folk kom til at opleve en ny undertrykkelse bag kommunismens jerntæppe, til overflod har erfaret den lektie.

Et særligt diskussionspunkt er den kvindelige hovedpersons forhold til den sovjetiske officer Andrej (Jevgenij Sidikhin). Anonyma (Nina Hoss) vælger som overlevelsestrategi at søge en højtstående militærpersons beskyttelse; overgiver hun sig til ham og hans behag, slipper hun måske for noget værre og for alle mulige andres overgreb. Det minder om Somaly Mams selvbiografi, "En

kvindes pris”, hvor denne tapre kvinde, der blev solgt og voldtaget allerede som barn, i kampen for at overleve tvangsprostitutionen accepterede at blive en udenlandsk mands ejendom. Historien om Anonyma og Andrej virker plausibel i filmen; desto mere overraskede det mig at læse, at den er en fiktion, tildiget for filmen og uden belæg i bogen. Men det er med til at forklare, hvorfor filmen er blevet lidt for kedelig og lidt for pæn - interessant ja, men en mindre intens oplevelse end f.eks. ”Die Flucht - Verlorene Heimat” (instr. Kai Wessel, 2007).

Filmene er godt håndværk, professionelt arbejde, både når det gælder billederne af Berlins ruiner, og når det gælder de mange udmærkede skuespiller i små som i større roller. Lidt stillestående i nogle scener, men trods indvendinger en film, man bliver klogere af.

Filmfakta

Anonyma, eine Frau in Berlin - Tyskland 2008 - Instr.: Max Färberböck - Manus: Max Färberböck og Catharina Schumann efter Anonymas dagbog - Medv.: Nina Hoss, Jevgenij Sidikhin, Irm Hermann, Jördis Triebel, Rüdiger Vogel, Ulrike Krumbiegel, Rolf Kanies, Juliane Köhler, August Diehl, Roman Gribkov, Samvel Muzjikjan, Aleksandra Kulikova, Viktor Zjalsanov, Oleg Tjernov, Eva Löbau, Anne Kanis - 131 min. - Biografpremiere d. 26/6 2009 og på DVD - Distribution/pressebilleder © Scanbox

Links

<http://www.philm.dk/default.asp?CallParam=visfilm&IdParam=3077>

<http://www.nytimes.com/2009/07/17/movies/17woman.html>

Spørgsmål til overvejelse og diskussion

- Hvad betyder historien om Andrej og Anonyma for billedet af kvinderne og soldaterne i filmen?
- Hvordan skal man forstå Andrejs ’forflytning’ til sidst i filmen?
- Berettiger et overordnet rigtigt mål (her: nedkæmpelse af nazismen) alle midler (her: kvinder som krigsbytte for sejrherrene), og hvordan kan man vurdere, hvad der er berettigede midler?
- Gælder det altid om at overleve, som Anonyma mener, og hvem afgør, hvordan man overlever, og hvornår prisen er acceptabel eller for høj?
- Hvordan kan vi - om muligt - bryde de onde cirkler, hvor ét sæt af overgreb giver grobund for andre, nye overgreb, og så fremdeles?